PHÁT TRIỂN DU LỊCH CỘNG ĐỒNG ĐỊA PHƯƠNG: CÁC YẾU TỐ THÚC ĐẨY VÀ RÀO CẢN

DEVELOPING LOCAL COMMUNITY TOURISM: DRIVERS AND BARRIERS

Phương Mai Anh[1], Trịnh Thu Thủy[2]

[1]Khoa Du lịch và Khách sạn, Trường Đại học Kinh tế - Kỹ thuật Công nghiệp
[2]Trường Kinh tế, Đại học Bách khoa Hà Nội

Đến Tòa soạn ngày 18/01/2025, chấp nhận đăng ngày 13/02/2025

Tóm tắt: Cách thức khai thác tài nguyên tạo sản phẩm du lịch cũng như cách thức để người dân tham gia vào các hoạt động du lịch là yếu tố quyết định sự phát triển của du lịch địa phương. Phát triển du lịch dựa vào cộng đồng mang lại cho du khách những trải nghiệm về cuộc sống địa phương, trong đó các cộng đồng địa phương tham gia trực tiếp vào hoạt động du lịch và thu được các lợi ích kinh tế – xã hội và chịu trách nhiệm bảo vệ tài nguyên thiên nhiên, môi trường và văn hóa địa phương. Sự tham gia của người dân địa phương sẽ có vai trò rất quan trọng trong phát triển du lịch cộng đồng tại các vùng miền núi và dân tộc thiểu số vốn kém phát triển nhưng rất giàu tài nguyên du lịch tự nhiên và nhân văn. Bằng phương pháp nghiên cứu tại bàn, nghiên cứu này tổng hợp các quan điểm và cách tiếp cận khác nhau về du lịch cộng đồng với cái nhìn đa chiều, đa dạng cũng như các yếu tố thúc đẩy và rào cản đối với việc phát triển du lịch cộng đồng.

Từ khóa: Cộng đồng, du lịch, nhân tố thúc đẩy, rào cản.

Abstract: The way to exploit resources to create tourism products as well as the way for people to participate in tourism activities is a decisive factor in the development of local tourism. Community-based tourism development gives visitors experiences of local life, in which local communities are directly involved in tourism activities and obtain socio-economic benefits and are responsible for protecting natural resources, local environment and culture. The participation of local people will play a very important role in the development of community tourism in mountainous areas and ethnic minorities, which are underdeveloped but very rich in natural and humane tourism resources. Using a desk-based research method, this study synthesizes different perspectives and approaches to community tourism with a multi-dimensional, diverse perspective as well as the driving factors and barriers to community tourism development.

Keywords: Community, tourism, driving factors, barriers.

1. DU LỊCH CỘNG ĐỒNG VÀ ĐẶC ĐIỂM CHUNG

1.1. Du lịch cộng đồng

Khái niệm cộng đồng được định nghĩa theo nhiều cách hiểu khác nhau. Theo Keith và Ary (1998), cộng đồng là một nhóm người, thường sinh sống trên cùng khu vực địa lý, tự xác định mình thuộc về cùng một nhóm. Những người trong cùng một cộng đồng thường có quan hệ huyết thống hoặc hôn nhân, tôn giáo hoặc tầng lớp chính trị [1].

Thực tế hiện nay, trong một cộng đồng còn có những mối quan hệ không phải cùng huyết thống, hôn nhân và cũng có thể không cùng tôn giáo. Trong đời sống xã hội, các cộng động có thể đa dạng về quy mô, đặc tính xã hội, từ những tập hợp người, các liên minh rộng lớn như cộng đồng các nước Đông Nam Á đến kiểu xã hội có đặc tính tương đồng về tôn giáo, chủng tộc như cộng đồng người Do Thái, cộng đồng người theo đạo Hindu, hay nhóm xã hội có đặc tính chung về lứa tuổi, nghề nghiệp, địa vị xã hội...

Theo Từ điển Bách khoa Việt Nam, cộng đồng được hiểu là "một tập đoàn người có những liên kết và đặc điểm chung về giai cấp, nghề nghiệp, địa điểm sinh sống và cư trú".

Như vậy, những yếu tố để làm nên một cộng đồng bao gồm số lượng người và tính liên kết giữa các cá thể người tạo thành một cộng đồng. Tính liên kết này được thể hiện có thể thông qua vùng địa lý, cùng chung huyết thống, cùng chung tôn giáo. Tính liên kết đóng vai trò như một sợi dây kết nối những cá thể đơn lẻ thành một khối thống nhất gọi là cộng đồng.

Theo nghĩa hẹp, thuật ngữ "cộng đồng" là "một nhóm dân cư cùng sinh sống trên một lãnh thổ nhất định, được gọi tên theo đơn vị làng (bản, buôn, sóc), xã, huyện, qua nhiều thế hệ và có đặc điểm chung về văn hóa xã hội, có điều kiện tương đồng về tài nguyên môi trường tự nhiên và trình độ phát triển kinh tế" [1].

Có thể coi đó là *cộng đồng địa lý,* gồm những người dân cư trú trong cùng một địa bàn, có chung các đặc điểm văn hóa xã hội và có thể có mối quan hệ ràng buộc nhau (cộng đồng người Dao ở Ba Vì, cộng đồng ngư dân trên đảo Phú Quốc...). Cộng đồng ở các làng, bản, buôn, sóc, xã có đặc điểm chung là: Phạm vi lãnh thổ gắn với các tổ chức hành chính làng - xã; sự tương đồng về điều kiện tài nguyên môi trường tự nhiên, văn hóa xã hội và trình độ phát triển kinh tế; quan hệ gắn kết về tình cảm, huyết thống; quyền lợi và trách nhiệm trong sử dụng và bảo vệ tài nguyên môi trường; tính gắn kết cộng đồng được khẳng định qua thời gian đã tạo ra các giá trị văn hóa đặc sắc của cộng đồng.

Theo nghĩa rộng, "cộng đồng xã hội" hay cộng đồng chức năng gồm những cá thể có thể cư trú gần nhau hoặc không gần nhau nhưng có chung lợi ích hoặc có những dấu hiệu chung [1]. Họ liên kết với nhau trên cơ sở nghề nghiệp, sở thích, hợp tác hay hiệp hội có tổ chức (cộng đồng du học sinh Việt Nam tại Pháp, cộng đồng kinh tế ASEAN...).

Du lịch cộng đồng (DLCĐ)

Du lịch cộng đồng, với nhiều tên gọi khác nhau như Du lịch dựa vào cộng đồng (Community-Based Tourism), Phát triển cộng đồng dựa vào du lịch (Community-Development in Tourism), Du lịch sinh thái dựa vào cộng đồng (Community-Based Ecotourism), Du lịch có sự tham gia của cộng đồng (Community-Participation in Tourism), Du lịch núi dựa vào cộng đồng (Community-Based Mountain Tourism) cho thấy tính đa dạng về loại hình của DLCĐ.

Theo Nicole Hausle và Wolfgang Stracks, DLCĐ là một hình thức du lịch mà người dân địa phương đứng ra phát triển và quản lý. Lợi ích kinh tế thu được từ du lịch sẽ thúc đẩy kinh tế địa phương phát triển". DLCĐ là mục tiêu cơ bản trong phát triển kinh tế địa phương. Bên cạnh đó, DLCĐ còn có mục tiêu là bảo tồn văn hóa và môi trường cũng như những lợi ích phát triển khác [1].

Theo Sổ tay du lịch cộng đồng Việt Nam, DLCĐ là du lịch có tính bền vững về mặt môi

trường, văn hóa và xã hội do chính cộng đồng quản lý và làm chủ vì lợi ích của cộng đồng, vì mục đích tạo cho du khách có khả năng nhận thức và tìm hiểu về cộng đồng và lối sống của cộng đồng [2].

DLCĐ là một quá trình, chứ không phải là một loại hình sản phẩm du lịch đặc biệt. Quá trình đó có sự tham gia trực tiếp chủ yếu của cộng đồng địa phương vào các hoạt động du lịch, nhằm đảm bảo và khai thác bền vững các nguồn tài nguyên du lịch, môi trường. Cộng đồng được hưởng lợi nhuận từ khách du lịch và bán các sản phẩm và dịch vụ du lịch [3].

Theo tiêu chuẩn của ASEAN (2016) "DLCĐ (CBT - Community - Based Tourism) là hoạt động du lịch do cộng đồng sở hữu và điều hành, được quản lý hoặc điều phối ở cấp cộng đồng, góp phần vào sự thịnh vượng của cộng đồng thông qua việc hỗ trợ sinh kế bền vững, bảo vệ truyền thống văn hóa có giá trị và các nguồn tài nguyên di sản thiên nhiên và văn hóa". Quan điểm này nhấn mạnh mối quan hệ giữa cộng đồng và doanh nghiệp trong phát triển du lịch trên cơ sở cả hai bên cùng có lợi [11].

Supata nhấn mạnh, du lịch cộng đồng là hình thức du lịch gắn với từng địa phương, được thực hiện và quản lý bởi những người dân sinh sống trên địa phương đó, nhằm đem lại lợi ích kinh tế cho người dân và địa phương thông qua các hoạt động quảng bá những giá trị riêng có của địa phương

1.2. Đặc điểm của du lịch cộng đồng

DLCĐ có nhiều cách tiếp cận khác nhau, gắn với từng khu vực địa lý và sự đa dạng về văn hoá, có một số đặc điểm chung sau:

- DLCĐ là một quá trình cộng đồng cùng tham gia. Người dân không chỉ là đối tượng thụ hưởng mà còn là những người chủ động xây dựng và phát triển loại hình du lịch này. Sự tham gia của cộng đồng giúp cho du lịch địa phương trở nên bền vững và mang đậm bản sắc văn hóa.
- Du lịch cộng đồng có tính cá biệt, gắn liền với với đặc trưng địa lý, văn hóa của từng vùng miền. Người dân địa phương đóng vai trò chủ đạo, cung cấp các sản phẩm và dịch vụ du lịch mang đậm bản sắc riêng, từ đó góp phần quảng bá và bảo tồn di sản văn hóa.
- Thu hút được đông đảo người dân tham gia vào việc khai thác và phát triển du lịch với mục tiêu cuối cùng là đem lại lợi ích hay thu nhập cho người dân, là đòn bẩy cho việc phát triển kinh tế địa phương. Người dân có điều kiện để phát huy và kinh doanh các ngành nghề tuyền thống, xây dựng được sản phẩm và thương hiệu du lịch độc đáo. Các thu nhập từ du lịch cũng được nâng lên. Cơ cấu ngành nghề lao động tại địa phương cũng có sự phân hóa, chuyển dịch theo hướng tăng tỷ trọng của ngành công nghiệp không khói.
- DLCĐ tạo ra cơ chế giúp cộng đồng đối phó được những tác động tiêu cực gây ra từ phía khách du lịch. Các tác động xấu tới văn hóa và môi trường sẽ được giảm thiểu nhờ có hoạt động thường xuyên và liên tục của người dân khi tham gia vào phát triển du lịch cộng đồng.

2. SỰ THAM GIA CỦA CỘNG ĐỒNG ĐỊA PHƯƠNG TRONG PHÁT TRIỂN DU LỊCH

2.1. Khái niệm và vài trò của sự tham gia của cộng đồng trong phát triển du lịch

Theo Tosun và Zhang, sự tham gia của cộng đồng địa phương (CĐĐP) là quá trình, ảnh hưởng đến tiến trình hoạch định, thực hiện và chia sẻ kết quả phát triển. Sự tham gia của CĐĐP cũng là cơ chế mà theo đó năng lực của cộng đồng được củng cố để giải quyết các

vấn đề của họ và thúc đẩy khả năng tự thích ứng, là công cụ để thực hiện các quyết định của một bên khác để tạo ra sản phẩm/ dịch vụ [4].

Theo Nguyễn Đoàn Hạnh Dung, sự tham gia CĐĐP trong phát triển du lịch là một quá trình từ khi CĐĐP nhận thức được vai trò, lợi ích của du lịch đối với bản thân và địa phương đến khi họ thực hiện các hoạt động du lịch theo các hình thức, mức độ và thời gian khác nhau [6].

Tác giả Stone chỉ ra rằng, sự tham gia của cộng đồng vào quá trình phát triển chính là sự phát triển được thiết kế theo cách mà những người thụ hưởng dự kiến được khuyến khích tự giải quyết vấn đề, tham gia vào sự phát triển của chính họ thông qua huy động các nguồn lực của họ, xác định nhu cầu của chính họ và đưa ra quyết định của riêng họ về cách gặp họ. Sự tham gia của cộng đồng là một công cụ mạnh mẽ để giáo dục cộng đồng về quyền, luật pháp và sự thận trọng trong chính trị [11].

Theo Clanrence Shubert, sự tham của CĐĐP là quá trình trong đó các nhóm dân cư của cộng đồng tác động vào quá trình quy hoạch, giám sát thực hiện, quản lý sử dụng hoặc duy trì một dịch vụ, trang thiết bị hay phạm vi hoạt động. Các hoạt động cá nhân không có tổ chức sẽ không được coi là sự tham gia của cộng đồng [11].

Sự tham gia của CĐĐP giúp thúc đẩy phát triển du lịch bền vững, tăng thu nhập người dân địa phương, giúp thay đổi cơ cấu ngành nghề và lao động tại địa phương.

Sự tham gia của cộng đồng là yếu tố quan trọng trong việc thực hiện các kế hoạch và chiến lược du lịch, góp phần phát triển du lịch bền vững, làm tăng sự hài lòng của khách du lịch [7]. Hơn thế nữa, sự tham gia của CĐĐP giúp các chuyên gia du lịch thiết kế các kế hoạch du lịch tốt hơn, góp phần phân phối công bằng chi phí và lợi ích giữa các thành viên cộng đồng, có thể giúp thỏa mãn các nhu cầu đã được xác định tại địa phương [8], tăng cường cường quá trình dân chủ hóa ở các điểm du lịch. Bên cạnh đó, Murphy cho rằng, vì vì du lịch phụ thuộc vào sự tham gia của người dân, là một phần của sản phẩm du lịch, nên nếu du lịch muốn tự duy trì thì cần phải có sự tham gia của cộng đồng trong việc ra quyết định [13].

Như vậy, sự tham gia của cộng đồng vào phát triển du lịch là quá trình mà cộng đồng địa phương tham gia vào từ việc lên kế hoạch, thiết kế đến hoạt động quản lý và phát triển du lịch dưới sự phối hợp của chính quyền địa phương.

Sự tham gia của cộng đồng là một quá trình trong đó có sự góp mặt của cơ quan quản lý nhà nước, cùng bàn bạc và thực hiện các công việc để đáp ứng các mục tiêu cho cả cộng đồng, giúp huy động được nguồn lực trong cộng đồng và qua đó phục vụ cho lợi ích của chính cộng đồng, mang lại hiệu quả cho nhà nước, và đảm bảo cho những người vốn là đối tượng chịu tác động của các hoạt động quản lý nhà nước nay lại là người được tham gia vào việc quyết định và thực hiện.

Mục tiêu chính của việc phát triển du lịch cộng đồng là trao quyền cho các cộng đồng bản địa trong một quá trình chuyển đổi việc kiểm soát phát triển du lịch nói riêng và các vấn đề địa phương khác nói chung.

2.2 Các hình thức tham gia của cộng đồng địa phương vào phát triển du lịch

Xuất phát từ sự đa dạng trong những cách tiếp cận khác nhau về khái niệm "sự tham gia của cộng đồng vào phát triển du lịch", có thể thấy, các loại hình hay hoạt động mà cộng đồng nói chung, cộng đồng dân tộc thiểu số nói riêng

có thể tham gia vào phát triển du lịch cũng rất đa dạng và phong phú.

Thammajinda đã tổng hợp các hoạt động tham gia của cộng đồng từ hơn 10 quốc gia và vùng lãnh thổ khác nhau thành ba hình thức tham gia chính: quy hoạch, thực hiện và hưởng lợi từ du lịch. Tham gia quy hoạch, người dân được trao quyền ra quyết định về phát triển du lịch, được coi như một hình thức tham gia lý tưởng cho CĐĐP [12].

Theo Tosun, cộng đồng tham gia vào phát triển du lịch thể hiện qua hai hoạt động chính là việc ra quyết định và chia sẻ lợi ích từ phát triển du lịch. Chỉ khi cộng đồng địa phương được tham gia vào quá trình ra quyết định thì lợi ích của họ mới được đảm bảo, lối sống và giá trị truyền thống được tôn trọng. Hoạt động này chủ yếu diễn ra ở các quốc gia phát triển. Còn tại các quốc gia đang phát triển, loại hình tham gia chủ yếu thông qua việc làm công nhân, hoặc điều hành doanh nghiệp nhỏ, thay vì tham gia vào quá trình ra quyết định [13]. Việc tham gia này đem lại lợi ích kinh tế nhiều hơn cho người dân địa phương hơn là trao quyền cho họ. Việc tham gia vào quá trình ra quyết định chỉ là một trong nhiều hình thức tham gia để đảm bảo rằng người dân địa phương được hưởng lợi ích từ du lịch, chứ không phải là mục tiêu cuối cùng. Kết quả nghiên cứu của Tosun cho thấy sự đa dạng của các phương thức tham gia liên quan tới việc thỏa thuận về quyền sở hữu tài nguyên, việc làm từ du lịch và bảo vệ môi trường [14].

3. CÁC NHÂN TỐ ẢNH HƯỞNG ĐẾN SỰ THAM GIA CỦA CỘNG ĐỒNG TRONG PHÁT TRIỂN DU LỊCH

Sự tham gia của cộng đồng trong phát triển du lịch là một quá trình "động" chịu sự chi phối bởi nhiều yếu tố. Nhận diện được các yếu tố đóng vai trò thúc đẩy hay là rào cản tới việc tham gia của cộng đồng dân cư/dân tộc thiểu số vào phát triển du lịch địa phương có ý nghĩa quan trọng trong việc lý giải được mức độ tham gia của cộng đồng vào phát triển du lịch.

Nhận thức và thái độ của người dân là những yếu tố quan trọng bậc nhất tác động đến sự tham gia của họ vào phát triển du lịch địa phương [7, 9, 10, 16]. Sự ủng hộ của người dân đối với phát triển du lịch dựa chủ yếu vào nhận thức về du lịch của người dân. Tuy nhiên, dù ban đầu, thái độ của người dân đối với du lịch là rất tích cực, nhưng khi chi phí phải bỏ ra cao hơn lợi ích nhận lại được từ phát triển du lịch thì thái độ ủng hộ của người dân giảm dần. Như vậy thái độ và nhận thức của người dân luôn có mối quan hệ tương tác với nhau.

Nghiên cứu định tính của Zhang đã chỉ ra yếu tố đặc điểm nhân khẩu học, kiến thức về du lịch, sự tham gia hiện tại của cộng động ảnh hưởng tới quyết định tham gia quy hoạch du lịch của CĐĐP [16].

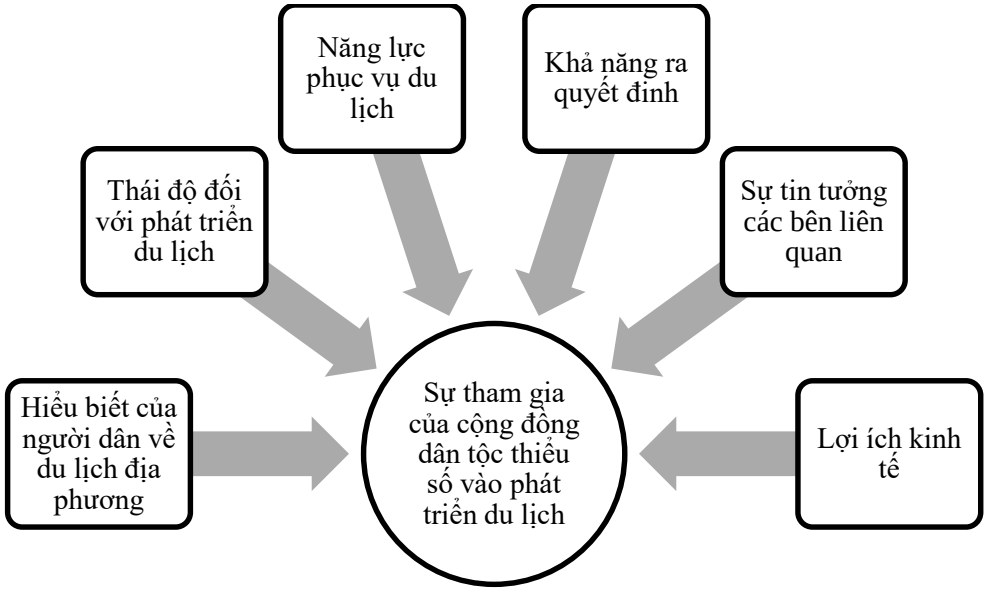
Mai Lệ Quyên đã tổng hợp ba nhóm nhân tố chính ảnh hưởng đến sự tham gia của người dân vào phát triển du lịch địa phương: (i) các yếu tố về tổ chức hoạt động kinh doanh du lịch (thông tin cho người dân, sự hợp tác giữa các bên, tính tập trung bao cấp trong quản lý du lịch); (ii) các yếu tố về cơ chế chung và nguồn lực của hộ (cơ chế hợp tác, nguồn nhân lực có chất lượng, tài chính, chi phí tham gia, chuyên gia hỗ trợ); (iii) các nhân tố về văn hóa/ nhận thức (nhận thức của cộng đồng về du lịch, mức độ quan tâm, thói quen, tập quán... [4].

Nghiên cứu định lượng của Nguyễn Đoàn Hạnh Dung đã chỉ ra năm nhóm nhân tố ảnh hưởng tới sự tham gia của người dân vào du lịch cộng đồng tại Huế: (i) thái độ đối với phát

triển du lịch; (ii) năng lực phục vụ du lịch; (iii) khả năng ra quyết định; (iv) sự công bằng và minh bạch trong quá trình tham gia; (v) vốn xã hội (mối quan hệ giữa hộ gia đình và các bên liên quan). Kết quả nghiên cứu của tác giả khẳng định, các yếu tố nhận thức, thái độ và năng lực phục vụ du lịch và khả năng ra quyết định lần lượt có mức ảnh hưởng lớn nhất đến quyết định tham gia vào du lịch của CĐĐP [6].

Nghiên cứu định lượng của Nguyễn Bùi Anh Thư làm rõ các yếu tố tác động thúc đẩy sự tham gia của hộ gia đình đến hoạt động du lịch tại Rừng dừa Bảy Mẫu – Hội An là Nhận thức của người dân về tài nguyên và hoạt động du lịch; Cơ chế, chính sách của chính quyền/cơ quan quản lý nhà nước về du lịch; Đặc điểm của hộ và Lợi ích kinh tế. Kết quả nghiên cứu cho thấy nhân tố lợi ích kinh tế là nhân tố trực tiếp quyết định mức độ và kết quả tham gia hoạt động du lịch [5].

Có nhiều yếu tố ảnh hưởng tới việc tham gia của người dân địa phương hay CĐĐP vào phát triển du lịch tại cộng đồng. Các yếu tố này đa dạng, thay đổi tuỳ thuộc vào đặc điểm mỗi nhóm công động dân cư, khu vực địa lý sinh tồn, văn hoá bản địa. Từ tổng quan nghiên cứu, có thể tổng hợp thành 6 nhóm yếu tố: hiểu biết của người dân về du lịch địa phương; Thái độ đối với phát triển du lịch; Năng lực phục vụ du lịch; Khả năng ra quyết đinh; Sự tin tưởng các bên liên quan; Lợi ích kinh tế từ du lịch để thiết kế bảng hỏi.

Hình 1. Các nhân tố tác động tới sự tham gia của cộng đồng dân tộc thiểu số vào phát triển du lịch

(Nguồn: Tác giả tổng hợp, 2022)

Bên cạnh các yếu tố thúc đẩy (thuận lợi), các yếu tố rào cản (khó khăn) ảnh hưởng tới sự tham gia của cộng động cũng đã được một số tác giả nghiên cứu.

Theo Tosun, rào cản ảnh hưởng đến sự tham gia của cộng đồng được chia thành ba loại: hạn chế ở các cấp độ điều hành điều hành, hạn chế về cấu trúc và hạn chế về văn hóa, nhận thức. Về lý thuyết, các rào cản/hạn chế như vậy không loại trừ lẫn nhau. Đây cũng là nguyên nhân gây ra giới hạn cho các cộng đồng tham gia vào hoạt động du lịch [15].

Rào cản ở cấp độ điều hành hoạt động du lịch thường liên quan đến các thủ tục hành chính, việc tập trung hóa quản lý hành chính công trong phát triển du lịch, sự thiếu phối hợp giữa các bên liên quan và thiếu thông tin cho người dân địa phương.

Rào cản về cơ chế, chính sách bao gồm thiếu hệ thống pháp luật phù hợp, nguồn nhân lực, nguồn tài chính, chi phí duy trì sự tham gia và ảnh hưởng của sự thống trị (kiểm soát) từ bên ngoài.

Rào cản về văn hóa, nhận thức bao gồm sự hạn chế về năng lực của người nghèo, sự thờ ơ và mức độ nhận thức thấp trong cộng đồng địa phương.

Nghiên cứu của Nguyễn Bùi Anh Thư, có hai nhóm yếu tố (với 11 yếu tố) rào cản đến sự tham gia của cộng đồng cư dân địa phương vào hoạt động du lịch. Rào cản về cơ chế và nguồn lực (7 yếu tố) và Rào cản về tổ chức hoạt động kinh doanh (4 yếu tố) [5].

Hình 2. Các nhân tố thúc đẩy và rào cản đối với sự tham gia của cộng đồng địa phương vào phát triển du lịch

(Nguồn: Tác giả tổng hợp, 2022)

4. KẾT LUẬN

Khái niệm về du lịch, du lịch cộng đồng và sự tham gia của người dân địa phương vào phát triển du lịch cộng đồng khá đa dạng, với nhiều cách tiếp cận khác nhau, tuỳ thuộc vào đặc điểm khu vực dân cư, vị trí địa lý, điều kiện tự nhiên, bản sắc địa phương, truyền thống văn hoá. Từ những nghiên cứu của các tác giả, có 6 yếu tố thúc đẩy thuận lợi và 6 yếu tố rào cản khó khăn ảnh hưởng tới việc tham gia của cộng đồng cư dân địa phương vào phát triển du lịch. Nhận diện vai trò các yếu tố thúc đẩy hay rào cản giúp hiểu rõ và luận giải về mức độ tham gia của cộng đồng vào phát triển du lịch tại mỗi khu vực địa phương và hiệu quả từ sự tham gia của cộng đồng vào phát triển

du lịch. Đồng thời giúp nghiên cứu chuyên sâu hơn những bài học kinh nghiệm thành công và thất bại từ việc sử dụng sức mạnh của cộng đồng cho phát triển du lịch địa phương.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

[1] Bùi Thị Hải Yến và cộng sự, *Du lịch cộng đồng*, tr.30-35, NXB Giáo dục, (2012)

[2] Chương trình ESRT – WWF, *Sổ tay du lịch cộng đồng Việt Nam – phương pháp tiếp cận dựa vào thị trường*, (2013).

[3] Lê Thị Thảo Xuân, *Phát triển du lịch cộng đồng xã Ba Vì, huyện Ba Vì*, Luận văn thạc sĩ tại Đại học Khoa học xã hội và Nhân văn, (2016).

[4] Mai Lệ Quyên, "*Các nhân tố tác động đến sự tham gia của người dân trong phát triển dịch vụ du lịch bổ sung tại các điểm di tích lịch sử văn hóa tỉnh Quảng Trị"*, Tạp chí Khoa học, Đại học Huế: Khoa học Xã hội Nhân văn, Tập 126 (5D), (2017).

[5] Nguyễn Bùi Anh Thư ,*"Sự tham gia của người dân địa phương trong phát triển du lịch sinh thái dựa vào cộng đồng tại rừng dừa Bảy Mẫu Cẩm Thanh – Hội An"*, Tạp chí Khoa học, Đại học Huế: Khoa học Xã hội Nhân văn, Tập 128 (6D), (2019).

[6] Nguyễn Đoàn Hạnh Dung, "*Sự tham gia của cộng đồng địa phương trong phát triển du lịch tại làng Thanh Thủy Chánh – Huế"*, Tạp chí Khoa học, Đại học Huế: Khoa học Xã hội Nhân văn, Tập 128 (6D), (2019).

[7] Nguyễn Thị Mỹ Hạnh, "*Sự tham gia của cộng đồng địa phương trong phát triển du lịch miền núi: Nghiên cứu điển hình tại Sapa, Lào Cai"*, Luận án Tiến sĩ Kinh tế, Trường Đại học Kinh tế Quốc dân, Hà Nội, 2016.

[8] Phạm Hồng Long, "*Tourism Impacts and Support for Tourism Development in Ha Long Bay, Vietnam: An Examination of Residents' Perceptions",* Asian Social Science, Vol. 8, No. 8; July 2012, (2012).

[9] Phạm Minh Hương, "*Finding important factors affecting local residents' support for tourism development in Ba Be National Park, Vietnam",* FOREST SCIENCE AND TECHNOLOGY, 2017 E–ISSN 2158-0715, VOL. 13, NO. 3, 126–132, (2017).

[10] Kayat, K., *Power, Social Exchangs and Tourism in Langkawi: Rethinking Resident Perceptions"*, International Journal of Tourism Research, 4, 171–191, (2002).

[11] Supata C, "*Sự tham gia của cộng đồng các dân tộc thiểu số trong phát triển du lịch tại tỉnh Savannakhet, nước Cộng hòa dân chủ nhân dân Lào*", Luận văn thạc sĩ tại Đại học Kinh tế quốc dân, (2020).

[12] Thammajinda, R., Community participation and social capital in tourism planning and management in a Thai context, Doctor of Philosophy thesis, Lincoln University, New Zealand, (2013).

[13] Tosun C., "*Expected nature of community participation in tourism development"*. Tourism Management. 27(3): 493-504, (2006).

[14] Tosun C. and Timothy D. J., "*Arguments for community participation in the tourism development process*", Journal of Tourism Studies, 14(2), 2–15, (2003).

[15] Tosun C. (2000). "*Limits to community participation in the tourism development process in developing countries*". Tourism Management. 21(6): 613-633.

[16] Zhang Y., Cole S.T. & Chancellor C.H., "*Residents' preferences for involvement in tourism development and influences from individual profiles"*. Tourism Planning & Development. 10(3): 267-284, (2013).

Thông tin liên hệ: **Phương Mai Anh**

Điện thoại: 0983655843 - Email: pmanh@uneti.edu.vn

Khoa Du lịch và Khách sạn, Trường Đại học Kinh tế - Kỹ thuật Công nghiệp